

ט סדר תקיעות שלש שלש שלש. שעור תקיעה כשלש תרועות. שעור תרועה כשלש יבבות. תקע בראשונה, ומשך בשניה כשתים - אין בידו אלא אחת. מי שברך ואחר כך נתמנה לו שופר, תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים. כשם ששליח צבור חייב, כך כל יחיד ויחיד חייב. רבן גמליאל אומר: שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן.

|| לא תעשה - היא מלאכה גמורה מן התורה. || מים וכו' - כדי לצחצחו, שיהיה קולו צלול. || מלתקוע - אף-על-פי שאין בתקיעתם מצווה. || אבל - הוא כמו: באמת, כלומר ובאמת מותר אפילו לגדולים להתעסק עם הקטנים ללמדם לתקוע. || והמתעסק - בתקיעה, ואינו מתכוון לצאת ידי חובתו. || והשומע וכו' - אף-על-פי שהתכוון לצאת.

ט שלש - תקיעות, אחת למלכות, אחת לזכרון, אחת לשופרות (משנה ה). || שלש שלש - בכל אחת תוקע: תקיעה, תרועה ותקיעה. || יבבות - יללות נשימות רועדות. || בראשונה - בתקיעה הראשונה שלפני התרועה. || ומשך בשניה כשתים - בתקיעה שלאחר התרועה משך כשיעור שתי תקיעות, כדי שתעלה לו לתקיעה אחרונה שלאחר התרועה, ולראשונה שלפני התרועה שלאחריה. || אלא אחת - התקיעה האחרונה, ואינו יוצא ידי התקיעה הראשונה שלאחריה. || שברך - שהתפלל תשע הברכות שבתפילת המוסף, ולא היה לו שופר לתקוע בו למלכות לזכרון ולשופרות. || נתמנה - נודמן. || שלש פעמים - תקיעה, תרועה ותקיעה בשביל מלכות, בשביל זכרון ובשביל שופרות. || כשם ששליח צבור חייב - בתפילת ראש-השנה וכן בתפילת שמונה-עשרה כל ימות השנה. || יחיד ויחיד חייב - בתפילה, אם הוא יודע להתפלל, שאין השליח-ציבור מוציא ילא את מי שאינו בקי להתפלל בעצמו.

מסכת תענית

מקראות

וכי-תבאו מלחמה בארצכם על-הצר הצרר אתכם והרעלתם בחצצרות, ונזכרתם לפני יהוה אלהיכם ונושעתם מאיביכם. (במדבר י, ט)

בהעצר שמים ולא-יהיה מטר כי יחטאו-לה, והתפללו אל-המקום הזה והודו את-שמיך ומחטאתם ישוּבון כי תענם. ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי תזרם את-הדרך הטובה אשר ילכו-בה, ונתתה מטר על-ארצה אשר-נתתה לעמך לנגלה.

רעב כי-יהיה בארץ דבר כי-יהיה שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר-לו איבו בארץ שערי, כל-נגע כל-מחלה. כל-תחנה אשר תהיה לכל-האדם לכל עמך ישראל, אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש בפיו אל-תבית הוה. ואתה תשמע השמים מכן שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש ככל-דרכיו אשר תדע את-לבבו, כי-אתה ידעת לבדך את-לבב כל-בני האדם. (מלכים א' ח', לה-ט)

יתר הנזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל תילק, ויתר תילק אכל תחסיל. (יואל א', ד)

קדשו-צום קראו עצרה אספו וקונים כל ישרי הארץ בית יהוה אלהיכם, ונעקו אל-יהוה. (שם שם, י"ד)

תקעו שופר בציון, קדשו-צום קראו עצרה. אספו-עם קדשו קהל קבצו וקונים אספו עוללים ויונקי שדים, וצא חתן מחדרו וכלה מחפתה. בין האולם

וְלִמְזוּבָח יִכְבוּ הַכֹּהֲנִים מִשְׁרְתֵי יְהוָה, וַיֹּאמְרוּ חוֹסֵה יְהוָה עַל-עַמּוּךָ וְאַל-תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחִרְפָּה לְמִשְׁלַבֵּם גוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בְעַמִּים אֵיךְ אֱלֹהֵיהֶם.

(שם ב', טו"ו)

וַיֵּרָא וַיִּמָּן יְהוֹשֻפֵט אֶת-פָּנָיו לְדְרוֹשׁ לַיהוָה, וַיִּקְרָא צוֹם עַל-כָּל-יְהוּדָה. וַיִּקְבְּצוּ יְהוּדָה לְבַקֵּשׁ מִיְהוָה, גַּם מִכָּל-עַרְי יְהוּדָה בָּאוּ לְבַקֵּשׁ אֶת-יְהוָה.

(דברי הימים ב' כ', ג"ד)

אִם-תָּבוֹא עָלֵינוּ רָעָה חָרֵב שְׁפוּט וְדָבָר וְרַעֲב וְעַמְדָּה לְפָנֵי הַבַּיִת הַזֶּה וְלִפְנֵיךָ כִּי שָׁמַךְ בַּבַּיִת הַזֶּה, וְנוֹעַק אֶלֶיךָ מִצְרַתֵּינוּ וְתִשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ. (שם שם, ט)

וַיִּשְׁלַח בֵּית-אֵל שְׂרָאצָר וְרָגַם מֶלֶךְ וְאַנְשָׁיו, לְחַלּוֹת אֶת-פָּנֵי יְהוָה. לֵאמֹר אֶל-הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר לְבֵית-יְהוָה צְבָאוֹת וְאֶל-הַנְּבִיאִים לֵאמֹר, הֲאֵבֶכֶה בְּחֶדְשׁ הַחֲמִשִּׁי הַזֶּה פְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כְּמָה שָׁנַיִם. (זכריה ז', ב"ג)

כֹּת־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יְהִיָּה לְבֵית-יְהוּדָה לְשִׁשּׁוֹן וְלִשְׁמִחָה וְלִמְעֻדִים טוֹבִים, וְהָאָמַת וְהַשְּׁלוֹם אֲהַבּוּ. (שם ח', יט)

מבוא למסכת תענית

מן המקרא יוכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות' (במדבר י', ט) למד ר' עקיבא (ספרי שם פסקה ע"ו) שמתריעים בחצוצרות לא על מלחמה בלבד, אלא אף על השידפון ועל היירקון ועל אשה המקשה לילד ועל ספינה המיטרפת בים ועל כל צרה שלא תבוא על הציבור, וכך ההלכה גם במסכת שלנו (ג', ה—ח). ביום שהיו מתריעים היו צמים, כמפורש ביואל ב', טו, ומרבים בתפילה. שכן היו נוהגים בצומות להתאסף ולזעוק אל ה', כמו שנאמר ביואל א', יד, לענין התענית על הרעב, וכן בירמיה י"ד, א, על דברי הבצרות: 'אל תתפלל בעד העם הזה לטובה, כי יצומו אינני שומע אל רנתם' וגו' (שם יא—יב). וכבר פירש אבן-עזרא את הכתוב (אסתר ט', לא): 'וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם, שקיבלו עליהם להתפלל ולזעוק אל השם בימי התענית. וכך אנו מוצאים בצומות אחרים במקרא, שהיו מתכנסים ומתפללים (עי' שופטים כ', כו. ש"א ז' ה, ועוד), וכן מפורש בתפילת שלמה, ולא במניעת מאכל ומשתה בלבד היו נוהגים בתענית אלא היו גם מתכסים בשקים ונותנים אפר על ראשם, כפי שזכר בכמה מקומות.

סדר התענית שערכו במצפה קודם למלחמת החשמונאים, דומה לסדר התענית במשנתנו. שכן נאמר במקבים א ג', מו—נד: 'ויצומו ביום ההוא וילבשו שק ואפר על ראשיהם ויקרעו בגדיהם. ויפרשו את ספר התורה וגו' ויקראו בקול אל השמים וגו' ויתקעו בחצוצרות ויקראו בקול גדול'. ומן המנהגים והתפילות של הזמנים הקדמונים נזכרים במשנתנו המנהג שהיה נהוג בשער המזרח שבהר-הבית (ב', ה), ותפילת הגשמים של חוגי המעגל בימי שמעון בן שטח (ג', ח), ועניין זה נזכר גם בקדמוניות ליוסיפוס (י"ד, ב', א). וכן מספר יוסיפוס על מנהגים שנהגו בהם ביום הצום שגזרו בימיו (חיינו נו—נו). ואין שום ספק שכמה מן הברכות והמנהגים שבמשנתנו הם מזמן קדום. עיקרי המנהגים עדיין היו נהוגים בתקופת הגאונים³.

¹ עי' מלכים א כ"א, כו. יונה ג', ה—ה. תהלים ל"ה, יג; ס"ט, יא—יב. אסתר ד', ג. נחמיה ט', א ודניאל ט', ג. בתלמוד בבלי תענית ט"ו, א שאלו כעל דבר המפורסם: ולמה מתכסים בשקים? עי' בר"ן שם.

² עי' גם מקבים א ד', לט ואילך. מקבים ב י', כה ויהודית ד', ט ואילך. השווה תענית פרק ב'.

³ עי' חמדה גנוזה סי' ק"ס וקס"א וספר האשכול ח"א 132 ואילך.

הסדר והתוכן של המשניות במסכת תענית

שם המסכת בדפוסים המאוחרים הוא: תענית. אבל בדפוס ראשון, בכתבי-יד ובירושלמי נקראת המסכת: תעניות, בלשון רבים. רוב רובה של המסכת עוסקת בהלכות התענית שמתענים על הגשמים, ומיעוטה בהלכות תעניות אחרות. שני הפרקים הראשונים מדברים בעניין התפילות על ירידת גשמים, ובעניין התענית והתפילה על הגשמים שלא ירדו: הזכרת הגשמים, היינו 'משיב הרוח ומוריד הגשם', בברכה השנייה שבתפילה, היא לדעת ר' אליעזר מיום-טוב הראשון של סוכות, ולדעת ר' יהושע מיום-טוב האחרון. אמנם שאילת הגשמים, היינו אמירת 'ותן טל ומטר' בברכה התשיעית שבתפילה, אינה לדעת הכול אלא סמוך לגשמים, ונחלקו בזמנה במשנה ג, לדעת החכמים שאילה מתחילה בשלושה במרחשוון, ולדעת ר' גמליאל בשבעה בו. אלא שבמשנה ב סודרה עוד דעת ר' יהודה בהזכרה, שמזכירים 'משיב הרוח' בתפילת מוסף ביום-טוב האחרון של סוכות, אבל לא בתפילת מוסף ביום-טוב הראשון של פסח. וכן מובאה דעתו בשאילה, ששואלים 'ותן טל ומטר' עד סוף הפסח, ואילו ר' מאיר סובר ששואלים עד שיצא ניסן. שלוש המשניות הראשונות הן כהקדמה לאלו הבאות לאחריו: התחילו לשאול את הגשמים בשלושה או בשבעה במרחשוון, והגיע יום השבעה-עשר ולא ירדו גשמים, התחילו היחידיים מתענים שלוש תעניות. הגיע ראש-חודש כסלו ולא ירדו, גוזרים שלוש תעניות על הציבור. עברו התעניות ולא ירדו גשמים, גוזרים שלוש אחרות, והן חמורות מן הראשונות, שאסור לאכול בהן משחשיכה, כמו ביום-הכיפורים ובתשעה-באב, ואסורות במלאכה וכו'. עברו גם תעניות אלו ולא נענו, גוזרים עוד שבע תעניות אחרות, ואלו חמורות מן הראשונות, שמתריעים ותוקעים בשופרות ונועלים את החנויות וכו'. עברו גם אלו ולא נענו, ממעטים במשא-ומתן וכו', היחידיים מתענים עד שיצא ניסן, ואם לא ירדו הגשמים עד לאותו זמן, הרי הוא סימן קללה.

ניסח התפילות של שבע התעניות האחרונות וסדרן נשנו בפרק שני: מוציאים את התיבה עם ספרי-התורה שבה לרחובה של עיר, ונותנים אפר על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב-בית-דין, וכל אחד נותן בראשו, הזקן שבהם אומר לפניהם דברי כיבושים וכו' ומתפללים עשרים וארבע ברכות, כלומר שמוסיפים שש ברכות על שמונה-עשרה הברכות שבתפילה, ואלו הן שש הברכות: זכרונות ושופרות וכו', מעשה בר' חלפתא ור' חנניה בן תרדיון שנהגו בברכות ובתקיעות כמו בהר-הבית. מחלוקת ר' יהושע וחכמים בהבדל שבין אנשי משמר ואנשי בית-אב לעניין התעניות והשלמתן. אגב משנה זו נשנית גם ההלכה על ההבדל שבין אנשי 'משמר' ובית-אב לעניין שתית יין בכל השנה, שהכוהנים העובדים אסורים מלשתות יין, ובאותה הלכה בא גם דינם של אנשי משמר ואנשי מעמד, שהם אסורים מלספר ומלכבס בזמן משמרתם, אבל בחמישי בשבת מותרים מפני כבוד השבת.

במשנה זו נשנה, שהימים הכתובים במגילת-תענית שאסור לספור בהם, אסורים בהספד גם לפניהם, אבל לאחריהם מותרים, ור' יוסי סובר שאף לאחריהם אסורים. אבל הימים שאסור להתענות בהם, לפניהם ולאחריהם מותר, ור' יוסי סובר שלפניהם אסור. מכאן שאין גוזרים תענית ציבור באותם הימים, וכן אין גוזרים תענית על הציבור בתחילה בהמישי בשבת, אלא כך הוא סדר התעניות: שני וחמישי ושני. בשלוש התעניות השניות חולקים ר' יוסי וחכמים אם ממשיכים בחמישי או חוזרים ומתחילים בשני, ולדעת ר' יוסי לעולם מתחילים בשני, בין בשלוש התעניות השניות ובין בשבע האחרונות. אין גוזרים תעניות על הציבור בראש-חודש, בחנוכה ובפורים, ואם התחילו אין מפסיקים, דברי ר' גמליאל. ולדעת ר' מאיר אין משלימים, וכן בתשעה-באב שחל להיות בערב-שבת.

פרק שלישי עוסק גם בתעניות על צרות אחרות, ולא על מניעת הגשמים בלבד: על צמחים שנשתנו, על הגשמים שהתחילו ופסקו, על הגשמים שברכתם מועטת, על הדבר ועל המפולת, על השידפון ועל היירקון, על הארבה ועל החסיל, על החיה ועל החרב. מחלוקת ר' עקיבא וחכמים בעיירות השכנות לעיר, שבאה עליה הצרה, אם הן מתענות ולא מתריעות בשופר, או מתריעות ולא מתענות. מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שידפון שנראה באשקלון, ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן. על אלו מתריעים בשבת: על עיר שהקיפה גויים או נהר ועל ספינה המיטרפת בים, ר' יוסי אומר מתריעים שיתושו לעזרה, אבל לא לשם תפילה, שמעון התימני אומר. מתריעים בשבת אף על הדבר, על כל צרה מתריעים חוץ מרוב גשמים. מעשה בחוני המעגל שנשמעה תפילתו על הגשמים וכו'. התענו וירדו גשמים קודם הנץ החמה לא ישלימו, ר' אליעזר אומר קודם חצות לא ישלימו. מעשה שגזרו תענית בלוד וירדו גשמים קודם חצות ואמר ר' טרפון: עשו יום-טוב, ובין הערביים קראו הלל הגדול.

פרק רביעי, בשלושה פרקים בשנה כוהנים נושאים את כפיהם ארבע פעמים ביום, בשחרית, במוסף, במנחה ובנעילה: בתעניות, במעמדות וביום-הכיפורים, שאף הם תעניות. כדי לפרש את ענין המעמדות, נסדרו שלוש משניות המבארות את מוצאם ומנהגייהם: הנביאים הראשונים התקינו עשרים וארבעה משמרות של כוהנים, לוויים וישראלים, ולכל משמר היה מעמד בירושלים, שהיו עומדים על הקרבנות בשליחותם של כל ישראל, לפי שנאמר לכל ישראל: 'תשמרו להקריב' וכו'. המשמרות של הכוהנים ושל הלוויים עלו בשבוע שלהם לירושלים לעבוד את עבודתם, אבל המשמרות של ישראל לא היו עולים כולם, אלא מקצתם עלו לירושלים לעמוד על הקרבנות, והם אנשי המעמד, והאחרים שלא עלו היו מתכנסים

• עיי' הוספת ב, ד: תענית צבור לא היו מפסיקים לימים טובים הכתובים במגילת תענית.

בכל יום לתפילה וקוראים במעשה בראשית שבתורה. אילו הפרשיות שהיו קוראים. (הוספה במשנה, שאנשי מעמד התענו ארבעה ימים בשבוע).⁵ יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית, ויום שיש בו קרבן-מוסף או קרבן עצים אין בו מעמד במנחה או בנעילה. בן-עזאי אמר לפני ר' עקיבא נוסח משנת ר' יהושע, וחזר ר' עקיבא ושנה כבן-עזאי. ביאור עניין קרבן-עצים: בתשעה ימים בשנה היו כמה משפחות מביאות עצים למקדש, ואותם ימים היו נקראים 'זמן עצי כוהנים והעם'. בימים האלה היה גם חמישה-עשר באב, שבו השתתפו בהבאת העצים אף אנשים ממשפחות אחרות. במשניות האחרונות נזכרים חמשת המאורעות שאירעו בשבעה-עשר בתמוז ובתשעה-באב, ונשנו בהן הלכות תשעה-באב: משנכנס אב ממעטים בשמחה, שבוע שחל בו תשעה-באב אסור מלספר ומלכבס, ובחמישי מותר מפני כבוד השבת. ערב תשעה-באב לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין. לדעת ר' שמעון בן גמליאל צריך לשנות בו מן המנהג של שאר הימים. ר' יהודה מחייב בכפיית המטה. המסכת מסיימת במאמר ר' שמעון בן גמליאל, שלא היו ימים טובים לישראל כחמישה-עשר באב וכיום-הכיפורים, שבהם בנות (בני) ישראל יוצאות בכלי לבן שאולים וכו'.

מסכת תענית

begins with good news

מאימתי מזכירין גבורות גשמים? רבי אליעזר אומר: מיום א טוב הראשון שלחג. רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון שלחג. אמר לו רבי יהושע: הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג. למה הוא מזכיר? אמר לו רבי אליעזר: אף אני לא אמרתי לשאול, אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו. אמר לו: אם כן, לעולם יהא מזכיר.

אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים. רבי יהודה אומר: ב העובר לפני התבה ביום טוב האחרון שלחג - האחרון מזכיר; הראשון אינו מזכיר. ביום טוב הראשון שלפסח - הראשון מזכיר; האחרון אינו מזכיר. עד אימתי שואלין את הגשמים? רבי יהודה אומר: עד שיעבר הפסח. רבי מאיר

א גבורות גשמים - משיב הרוח ומוריד הגשם בתפילת שמונה-עשרה בתוך הברכה השנייה, הפותחת ביאתה גבורי. || חג - הסוכות, שבו נידונים על המים (ראש השנה א, ב). || סימן קללה בחג - שנמנעים על ידיהם מלישב בסוכה (עי' סוכה ב, ט). || לשאול - לבקש גשמים, היינו לומר יתן טל ומטר, בברכה התשיעית, הפותחת בברך עלינו. || בעונתו - בזמנו, שמוריד הגשם בעונה שיש בו צורך, אבל לא בחג, שאין צורך בגשם. || לעולם וכו' - בכל ימות השנה יזכיר שהי מוריד הגשם בעונתו הראויה.

ב אין שואלין וכו' - אין מתחילים לומר יתן טל ומטר בברכה התשיעית שבתפילה. || סמוך לגשמים - ונחלקו להלך משנה ג בזמן המדויק, ולא הובאו הדברים כאן אלא כמאמר מוסגר, להשמיענו שר' אליעזר מודה בשאלת הגשמים, שאין זמנה אלא סמוך לגשמים. || העובר לפני התבה - שליח ציבור היוצא ממקומו בבית-הכנסת ועובר אל פני ארון-הקודש להתפלל. || ביום טוב האחרון - בשמיני עצרת. || האחרון - המתפלל תפילת מוסף. || מזכיר - משיב הרוח וכו'. || הראשון - המתפלל תפילת שחרית. || האחרון אינו מזכיר - ר' יהודה סובר, שברוב התפילות של החגים אין מזכירים גשם, אלא מוריד הטל, כדי שיצאו המועדות בטל, לפי שהטל סימן יפה לעולם (ירושלמי). || שואלין וכו' - ותן טל ומטר, וכולל שניהם

⁵ עיי' בהשלמות לפ"ד, א ביאור אנשי משמר ואנשי מעמד. עיי' גם בספר יהודית ד', יד. - הפילוסוף היווני תיאופרסטוס, בן המאה הרביעית לפסה"ג, מספר על קרבן עולה של היהודים, שהם צמים בימים שהוא קרב, מספרים בכבוד ה', צופים ומעיינים בלילה בכוכבים וקוראים אל ה' בתפלותיהם (עיי' ריינאך Textes etc. עמ' 7-8). בוודאי שמע על אנשי המעמד שהם צמים ביום הקרבת התמיד, ומתפללים עיי' יעקב ברנאיס, Theophrastos Schrift über Froemdigkeit (ברלין 1866) עמ' 111 ואילך. הקריאה במעשה בראשית עוררה את דמיון היווני לומר שהיהודים צופים ומעיינים בכוכבים (וכן נתחלפה לו כנראה הקרבת המנחה, שהיא סולת כלולה בשמן, בהקרבת ידבשי. ועיי' במונטסרפיט חלק ל"ו עמ' 451). השווה גם 'תרביץ' שנה י"ח עמ' 157 ואילך.

יאאל כב, אומר: עד שיצא ניסן, שנאמר: וירד לכם גשם, מורה ומלקוש בראשון.

ג בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים. רבן גמליאל אומר: בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג, כדי שגיע אחרון שבשיראל לנהר פרת.

ד הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים, התחילו היחידים מתעניין שלש תעניות. אוכלין ושותין משחשכה, ומתריין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה.

ה הגיע ראש חדש כסלו ולא ירדו גשמים, בית דין גוזרין שלש תעניות על הצבור. אוכלין ושותין משחשכה, ומתריין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה.

ו עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הצבור. אוכלין ושותין מבעוד יום, ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, ונועלין את המרחצאות. עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין עליהם עוד שבע, שהן שלש עשרה תעניות על הצבור. הרי אלו

ג גשם וטל. || בראשון — בחודש הראשון הוא ניסן, הרי גשם בניסן הוא לברכה. שואלין את הגשמים — מתחילים להתפלל על הגשמים, ומוסיפים 'ותן טל ומטר' בברכה התשעית, מפני שהגיעה עונת הגשמים בארץ ישראל. || אחרון שבישראל — שעלה לרגל לירושלים ושהה שם בשמיני עצרת. || לנהר פרת — לגבול סוריא הרחוק ביותר מירושלים, ולא ידביקוהו הגשמים.

ד היחידים — מן הציבור, והיינו החכמים והחשובים. || שלש תעניות — מפורש בברייתא: בשני וחמישי ושני בשבוע. || משחשכה — בלילה שלפני התענית, כלומר מותר להם לאכול עד הבוקר, ואין צריכים להתחיל בתענית מבעוד יום, כמו במשנה ה. || ומותרין — בימי התענית. || בתשמיש המטה — כינוי לביאה אל אשתו (ועיי' יומא ח, א).

ה שלש תעניות — שני וחמישי ושני (להלן ב, ט).
ו ולא נענו — לא נתקבלה בקשתם ולא ירדו גשמים. || מבעוד יום — לפני חשיכה, אבל משושכה אסור לאכול כמו ביום הכיפורים ובתשעה-בבא. || ונועלין וכו' —

no disruption of commercial activity

more serious not serious

יתרות על הראשונות, שבאלו מתריעין ונועלין את התעניות. בשני מטין עם חשכה, ובחמישי מתריין מפני כבוד השבת. עברו אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן, בבנין ובנטיעה, בארוסין ובנשואין ובשאלת שלום בין אדם לחברו, ככני אדם הנזופין למקום. היחידים חוזרים ומתענים עד שיצא ניסן. יצא ניסן וירדו גשמים, סימן קללה שנאמר: 'הלוא שמאל א יב, יב, קציר חטים היום', וגומר.

פרק שני

סדר תעניות כיצד? מוציאין את התבה לרחובה שלעיר א ונותנין אפר מקלה על גבי התבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין; וכל אחד ואחד נותן בראשו. הזקן שבהן אומר לפניהן דברי כבושין: אחינו, לא נאמר באנשי גינה וינרא האלהים את שקם ואת תעניתם, אלא: 'ינרא האלהים יונה את מעשיהם, כי-שבו מדרך הרעה'; ובקבלה הוא אומר: 'יאל יקרעו לבבכם ואל-בגדיכם'.

סוגרים את המרחצאות החמים, שלא יבואו לרחוץ בהם. || הרי אלו — שבע האחרונות. || הראשונות — שלוש התעניות שלפניהן. || מתריעין — מריעים ותוקעים בשופרות. || בשני — בתעניות שביום שני. || מטין — את תריסי החנויות, כלומר פותחים אותם מעט. || עם חשכה — לעת ערב, כדי שימצאו לקנות צורכי אוכל בשביל הערב. || מותרין — כל היום. ואינו ברור אם להטות או לפתוח לגמרי (ועיי' בתלמודים). || כבוד השבת — למכור את הצריך לשבת.

הנזופין למקום — שנזפו בהם מן השמים, והלכך נוהגים באבלות. || וירדו גשמים — כך היא הגירסה הישנה והנכונה, ופירושה אם עד סוף ניסן לא ירדו גשמים ולאחר שיצא ניסן ירדו, הרי הוא סימן קללה.

פרק שני

סדר תעניות — בברייתא שבגמרא נאמר, שסדר זה היה נהוג בשבע תעניות האחרונות בלבד (עיי' א, ו). || התבה — ארון הקודש עם ספריהתורה שבתוכו. || אפר מקלה — אפר שריפה. ושונה התנא אפר מקלה, לפי שאפר סתם משמעו גם עפר, אבק. || הנשיא — של ישראל. || אב בית דין — ראש הסנהדרין. || נותן — אפר. || הזקן שבהן — והוא גם חכם. || דברי כבושין — תוכחה ומוסר לכבוש את לבם, וכך הוא אומר: אחינו וכו'. || ובקבלה — ובדברי הגביאים,

absolute abrogation for everyone

ב עמְדוּ בַתְּפִלָּה, מוֹרִידִין לְפָנַי הַתְּבָה זָקֵן וְרָגִיל, וַיֵּשׁ לוֹ בָּנִים וּבָיִתוֹ רִיקָם, כִּי־י שָׁיָא לְבוֹ שְׁלָם בַּתְּפִלָּה. וְאוֹמֵר לְפָנֵיהֶם עֲשָׂרִים וָאַרְבַּע בְּרָכוֹת: שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שְׁבָכָל יוֹם, וּמוֹסִיף עֲלֵיהֶן עוֹד שֵׁשׁ.

ג וְאֵלוֹ הֵן: זְכוֹרוֹנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת, אֶל־ה' בְּצַרְתָּהּ לִי קְרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי, אֲשָׂא עֵינַי אֶל־הַהָרִים וְגו', מִמַּעַמְקִים קְרָאתִיךָ ה', תְּפִלָּה לְעֵנִי כִי־יַעֲטֹף. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיָה צְרִיף לְזוֹמֵר זְכוֹרוֹנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת, אֲלֵא אוֹמֵר תַּחֲתֵיהֶן רָעַב כִּי־יִהְיֶה בְּאַרְץ, דָּבָר כִּי־יִהְיֶה וְגו', אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־ה' אֶל־יִרְמְיָהוּ עַל דְּבָרֵי הַבְּצָרוֹת, וְאוֹמֵר חוֹתְמֵיהֶן.

ד עַל הַרְאֻשׁוֹנָה הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת־אֲבָרְהָם בְּהַר הַמּוֹרְיָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. עַל הַשְּׁנִיָּה הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם

מ. ה. י. מ.

שהם נקראים קבלה. והזקן מאריך בדברי כיבושיו, וכאן לא באו אלא ראשי דברים, וקצתם הובאו גם כברייטא.

ב מוֹרִידִין לְפָנַי הַתְּבָה — כמו: מעבירים לפני התיבה (עי' א, ב, ולהלן משנה ה). כשעמדה התיבה במקום נמוך, אמרו: מורייים או יורדים לפני. || ורגיל — בתפילת תענית. || ויש לו בנים — שפרנסתם עליו. || ריקם — ואין לו במה לפרנסם. || שיהא לבו שלם בתפלה — שתהא תפילתו בכוונת לב, שכן העני תפילתו באה מלב גשבר. || ומוסיף עליהן — בין השביעית לשמינית, היינו בין גואל ישראל לירפאנו.

ג ואלו הן — שש הברכות הנוספות. || זכרונות ושופרות — ברכות וזכרונות ושופרות הנאמרות בראש השנה (עי' ראש השנה ד, ה—ו), הרי שתיים. || אל ה' וכו' — מזמור ק"ב בתהילים, והותם בברכה, כמפורש במשנה ה. ואף שאר המזמורים חותמם בברכה. || אשא עיני — תהילים קכ"א. || ממעמקים — תהילים ק"ל. || תפלה לעני — תהילים ק"ב. ובין כולן הן שש ברכות. || רעב כי יהיה — מלכים א ח', לו ואילך. || אשר היה — ירמיה י"ד, א ואילך. || ואומר חותמיהן — לאחר כל ברכה שליה הציבור אומר את החתימות המפורשות להלן. (ויש גירסה: חותמותיהן).

ד על הראשונה — בחתימה הראשונה. || בהר המוריה — בעקירת יצהק. || גואל ישראל — היא הברכה השביעית בשמונה עשרה של כל יום, ובה הוא מתהיל להוסיף את החתימות, ואומר: מי שענה וכו' ומסיים בגואל ישראל. || על השנייה — בחתימה השנייה, שהוא חותם בה הזכרונות, שהן כלולות בברכה הראשונה שנוספה

הַיּוֹם הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' זוֹכֵר הַנְּשַׁכְּחוֹת. עַל הַשְּׁלִישִׁית הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגַּל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע

קוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה. עַל הַרְבִּיעִית הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת שְׁמוּאֵל בַּמְּצַפָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה. עַל הַחֲמִישִׁית הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת אֱלִיהוּ בְּהַר הַכְּרִמָּל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. עַל הַשְּׁשִׁית הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת יוֹנָה מִמְּעֵי הַדָּגָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַעֲוָה בַּעַת צָרָה. עַל הַשְּׁבִיעִית הוּא אוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת דָּוִד וְאֵת שְׁלֹמֹה בְּנוֹ בִירוּשָׁלַם, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַמְרַחֵם עַל הָאָרֶץ.

ה מַעֲשֵׂה בִימֵי רַבִּי חֵלְפָתָא וְרַבִּי חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיּוֹן, שֶׁעָבַר אֶחָד הַלְּפָנַי הַתְּבָה וְגַמַר אֶת הַבְּרָכָה כְּלָהּ, וְלֹא עָנָה אַחֲרָיו אָמֵן. תִּקְעוּ הַכְּהֵנִים, תִּקְעוּ! מִי שֶׁעָנָה אֶת אֲבָרְהָם אֲבִינוּ בְּהַר

בְּשִׁבִיל הַתְּעִנִּית. || עַל יַם סוּף — שְׁמוֹת י"ד, ט ואילך. || עַל הַשְּׁלִישִׁית — בַּחֲתִימָה הַשְּׁלִישִׁית, שְׁהוּא חוֹתֵם בָּהּ אֶת בְּרַכַּת הַשׁוֹפְרוֹת שֶׁהִיא הַשְּׁנִיָּה בְּבִרְכוֹת שְׁנֵיתוֹסְפוֹ בְּשִׁבִיל הַתְּעִנִּית, וְכֵן כּוֹלֵן. || בְּגִלְגַּל — כָּל יְמֵי שַׁבְּתוֹ בְּגִלְגַּל: בִּירִיחוֹ. שְׁנֵעָנָה בְּשׁוֹפְרוֹת (יְהוֹשֻׁעַ ו'), וְכַשֶּׁהֲעֵלָה עֵפֶר עַל רֹאשׁוֹ (ו', ו) וְכַשֶּׁעֲמַדָה לּוֹ הַשֶּׁמֶשׁ (י', יב) וְכוּ'. || בַּמְּצַפָּה — שְׁמוּאֵל א' ז', ה—ט. || בְּהַר הַכְּרִמָּל — מַלְכִים א' י"ה, לו—לט. וְהִיא מַעֲנִיִן הַבְּרַכָּה הַרְבִּיעִית: אֲשָׂא עֵינַי אֶל הַהָרִים. || מִמְּעֵי הַדָּגָה — יוֹנָה ב', וְהִיא מַעֲנִיִן הַבְּרַכָּה הַחֲמִישִׁית: מִמַּעַמְקִים קְרָאתִיךָ. || אֵת דָּוִד — בִּימֵי הָרַעֲב (שְׁמוּאֵל ב' כ"א, א יד). || וְאֵת שְׁלֹמֹה — שֶׁהַתְּפִלָּה: בַּהֲעֲצֵר שָׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֵּר וְגו' (מַלְכִים א ח', לה). רַעֲב כִי יִהְיֶה בְּאַרְץ (שם לו), וְהִי עָנָה לוֹ (שם ט, ג). וְזוֹכֵר דָּוִד וְשְׁלֹמֹה בַּחֲזֵרוֹנוֹה, לְפִי שֶׁהֵם נִעְנְוּ בְּמֵאוּרֵעַ הַיּוֹם, הֵייוּ בְּרַעֲב, וּמַסִּיִם יְהִמְרָחֵם עַל הָאָרֶץ, שֶׁהִיא אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. וְהִיא מַעֲנִיִן הַבְּרַכָּה הַשְּׁשִׁית, שְׁנֵאֵמַר בָּהּ: אַתָּה תִּקּוּם תִּרְחַם צִיּוֹן וְגו'.

ו ר' חֵלְפָתָא — בְּבִרְיֵיתָא (תוֹסֵפְתָא סוּף פ"א וּבבבלי) כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּצַפּוּרֵי || וְר' חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיּוֹן — בְּבִרְיֵיתָא כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּסִיכְנֵי (סִיכְנֵי בְּגִלְגַּל הַתְּחִתּוֹן). || אֵת הַבְּרָכָה — גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. || וְלֹא עָנָה וְכוּ' — אֵלֵא אִמְרוּ: בְּרוּךְ שֶׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד, כּוֹרֵךְ שֶׁהִיוּ נוֹהֲגִים בְּמַקְדֵשׁ. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וְעָנָה וְכוּ'.

ה ר' חֵלְפָתָא — בְּבִרְיֵיתָא (תוֹסֵפְתָא סוּף פ"א וּבבבלי) כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּצַפּוּרֵי || וְר' חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיּוֹן — בְּבִרְיֵיתָא כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּסִיכְנֵי (סִיכְנֵי בְּגִלְגַּל הַתְּחִתּוֹן). || אֵת הַבְּרָכָה — גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. || וְלֹא עָנָה וְכוּ' — אֵלֵא אִמְרוּ: בְּרוּךְ שֶׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד, כּוֹרֵךְ שֶׁהִיוּ נוֹהֲגִים בְּמַקְדֵשׁ. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וְעָנָה וְכוּ'.

ה ר' חֵלְפָתָא — בְּבִרְיֵיתָא (תוֹסֵפְתָא סוּף פ"א וּבבבלי) כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּצַפּוּרֵי || וְר' חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיּוֹן — בְּבִרְיֵיתָא כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּסִיכְנֵי (סִיכְנֵי בְּגִלְגַּל הַתְּחִתּוֹן). || אֵת הַבְּרָכָה — גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. || וְלֹא עָנָה וְכוּ' — אֵלֵא אִמְרוּ: בְּרוּךְ שֶׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד, כּוֹרֵךְ שֶׁהִיוּ נוֹהֲגִים בְּמַקְדֵשׁ. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וְעָנָה וְכוּ'.

ה ר' חֵלְפָתָא — בְּבִרְיֵיתָא (תוֹסֵפְתָא סוּף פ"א וּבבבלי) כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּצַפּוּרֵי || וְר' חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיּוֹן — בְּבִרְיֵיתָא כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּסִיכְנֵי (סִיכְנֵי בְּגִלְגַּל הַתְּחִתּוֹן). || אֵת הַבְּרָכָה — גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. || וְלֹא עָנָה וְכוּ' — אֵלֵא אִמְרוּ: בְּרוּךְ שֶׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד, כּוֹרֵךְ שֶׁהִיוּ נוֹהֲגִים בְּמַקְדֵשׁ. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וְעָנָה וְכוּ'.

ה ר' חֵלְפָתָא — בְּבִרְיֵיתָא (תוֹסֵפְתָא סוּף פ"א וּבבבלי) כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּצַפּוּרֵי || וְר' חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיּוֹן — בְּבִרְיֵיתָא כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּסִיכְנֵי (סִיכְנֵי בְּגִלְגַּל הַתְּחִתּוֹן). || אֵת הַבְּרָכָה — גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. || וְלֹא עָנָה וְכוּ' — אֵלֵא אִמְרוּ: בְּרוּךְ שֶׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד, כּוֹרֵךְ שֶׁהִיוּ נוֹהֲגִים בְּמַקְדֵשׁ. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וְעָנָה וְכוּ'.

ה ר' חֵלְפָתָא — בְּבִרְיֵיתָא (תוֹסֵפְתָא סוּף פ"א וּבבבלי) כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּצַפּוּרֵי || וְר' חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיּוֹן — בְּבִרְיֵיתָא כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּסִיכְנֵי (סִיכְנֵי בְּגִלְגַּל הַתְּחִתּוֹן). || אֵת הַבְּרָכָה — גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. || וְלֹא עָנָה וְכוּ' — אֵלֵא אִמְרוּ: בְּרוּךְ שֶׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד, כּוֹרֵךְ שֶׁהִיוּ נוֹהֲגִים בְּמַקְדֵשׁ. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וְעָנָה וְכוּ'.

ה ר' חֵלְפָתָא — בְּבִרְיֵיתָא (תוֹסֵפְתָא סוּף פ"א וּבבבלי) כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּצַפּוּרֵי || וְר' חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיּוֹן — בְּבִרְיֵיתָא כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּסִיכְנֵי (סִיכְנֵי בְּגִלְגַּל הַתְּחִתּוֹן). || אֵת הַבְּרָכָה — גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. || וְלֹא עָנָה וְכוּ' — אֵלֵא אִמְרוּ: בְּרוּךְ שֶׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד, כּוֹרֵךְ שֶׁהִיוּ נוֹהֲגִים בְּמַקְדֵשׁ. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וְעָנָה וְכוּ'.

ה ר' חֵלְפָתָא — בְּבִרְיֵיתָא (תוֹסֵפְתָא סוּף פ"א וּבבבלי) כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּצַפּוּרֵי || וְר' חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיּוֹן — בְּבִרְיֵיתָא כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּסִיכְנֵי (סִיכְנֵי בְּגִלְגַּל הַתְּחִתּוֹן). || אֵת הַבְּרָכָה — גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. || וְלֹא עָנָה וְכוּ' — אֵלֵא אִמְרוּ: בְּרוּךְ שֶׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד, כּוֹרֵךְ שֶׁהִיוּ נוֹהֲגִים בְּמַקְדֵשׁ. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וְעָנָה וְכוּ'.

ה ר' חֵלְפָתָא — בְּבִרְיֵיתָא (תוֹסֵפְתָא סוּף פ"א וּבבבלי) כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּצַפּוּרֵי || וְר' חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיּוֹן — בְּבִרְיֵיתָא כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּסִיכְנֵי (סִיכְנֵי בְּגִלְגַּל הַתְּחִתּוֹן). || אֵת הַבְּרָכָה — גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. || וְלֹא עָנָה וְכוּ' — אֵלֵא אִמְרוּ: בְּרוּךְ שֶׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד, כּוֹרֵךְ שֶׁהִיוּ נוֹהֲגִים בְּמַקְדֵשׁ. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וְעָנָה וְכוּ'.

ה ר' חֵלְפָתָא — בְּבִרְיֵיתָא (תוֹסֵפְתָא סוּף פ"א וּבבבלי) כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּצַפּוּרֵי || וְר' חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיּוֹן — בְּבִרְיֵיתָא כְּתוּב: שֶׁכֶּךְ הִנְחִיג בְּסִיכְנֵי (סִיכְנֵי בְּגִלְגַּל הַתְּחִתּוֹן). || אֵת הַבְּרָכָה — גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. || וְלֹא עָנָה וְכוּ' — אֵלֵא אִמְרוּ: בְּרוּךְ שֶׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד, כּוֹרֵךְ שֶׁהִיוּ נוֹהֲגִים בְּמַקְדֵשׁ. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וְעָנָה וְכוּ'.

המזריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה.
 הריעו בני אהרן, הריעו! מי שענה את אבותינו על ים סוף,
 הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה. וכשבא
 דבר אצל חכמים, אמרו: לא היינו נוהגין כן אלא בשער
 המזרח ובהר הבית.

= very old

שלוש תעניות הראשונות אנשי משמר מתעניין ולא משלימין;
 ואנשי בית אב לא היו מתעניין כלל. שלוש שניות אנשי משמר
 מתעניין ומשלימין, ואנשי בית אב מתעניין ולא משלימין. שבע
 אחרונות אלו ואלו מתעניין ומשלימין; דברי רבי יהושע.
 וחכמים אמרים: שלוש תעניות הראשונות אלו ואלו לא היו
 מתעניין כלל. שלוש שניות אנשי משמר מתעניין ולא משלימין,
 ואנשי בית אב לא היו מתעניין כלל. שבע אחרונות אנשי
 משמר מתעניין ומשלימין, ואנשי בית אב מתעניין ולא משלימין.
 אנשי משמר מתרים לשתות יין בלילות, אבל לא בימים;
 ואנשי בית אב - לא ביום ולא בלילה. אנשי משמר ואנשי

|| תקעו הכהנים תקעו - כך אמר להם חזן הכנסת (ברייתא). || לא היינו נוהגין
 כן - לגמור כל ברכה ולומר אחריה מי שענה וכו', ולא כסדר שבמשנה ה, שאומרים
 מי שענה לפני חתימת כל הברכה. ויש מפרשים שבגבולין, חוץ למקדש, לא נהגו
 לתקוע בתוך הברכות, אלא לאחר כל התפילה (עי' א, ו וראש השנה ג, ד). || בשער
 המזרח וכו' - בבית הכנסת שהיה שם (עי' יומא ז, א).
 הראשונות - שנסנו בפרק א, משנה ה. || אנשי משמר - הכהנים היו נחלקים
 לעשרים וארבעה משמרות, ובכל שבוע היה עובד משמר אחד. || ולא משלימין -
 את התענית עד הערב, מפני שקצת יום טוב הוא להם, שאם תכבד העבודה על אנשי
 בית אב שלאותו יום, באים אלה ומסייעים להם. || ואנשי בית אב - הכהנים שעבדו
 ביום התענית במקדש, שכל משמר נחלק לכמה בתי אבות, והיו קבועים להם ימות
 העבודה בשבוע (עי' יומא ג, ט). || שניות - התעניות השניות המפורשות בפרק א,
 משנה ו.

אנשי משמר וכו' - אגב ההבדל בתעניות שבמשנה ו, נשנית גם משנה זו על
 ההבדל שהיה ביניהם בכל ימות השנה. || בלילות - שהעבודה אינה מרובה, ואין
 אנשי בית האב צריכים לסיועם של אנשי המשמר. || ולא בלילה - מפני שהם
 עסוקים בעבודה תמיד, והלכך אסורים בשתיית יין (עי' ויקרא י, ט). || ואנשי
 מעמד - שעמדו בירושלים בשעת הקרבת הקרבנות (וענין אנשי מעמד מתפרש

מעמד אסורין מלספר ומלכבס, ובחמישי מתרין מפני כבוד
 השבת.

כל הכתוב במגלת תענית 'דלא למספד' - לפניו אסור, ח
 לאחריו מתר. רבי יוסי אומר: לפניו ולאחריו אסור; 'דלא
 להתענאה בהון', לפניו ולאחריו מתר. רבי יוסי אומר: לפניו
 אסור, לאחריו מתר.

only כח/א
refers to bible

אין גזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי, שלא להפקיע ט
 השערים; אלא שלוש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני,
 ושלש שניות חמישי שני וחמישי. רבי יוסי אומר: כשם שאין
 הראשונות בחמישי, כך לא שניות ולא אחרונות.
 אין גזרין תענית על הצבור בראש חודש, בהנכה ובפורים, י
 ואם התחילו אין מפסיקין; דברי רבן גמליאל. אמר רבי
 מאיר: אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין, מודה היה
 שאין משלימין. וכן תשעה באב, שחל להיות בערב שבת.

להלן ד, ב-ג). || אסורין מלספר - שערותיהם, כדי שיספרו ויכבסו קודם
 שנכנסים למשמרתם, ולא ייכנסו כשהם מנוולים. || ובחמישי - בשבת של משמרתה.
 שמתחילים להכין צורכי שבת (עי' א, ו).
 במגילת תענית - שבה נכתבו כל הימים שנעשו בהם נסים לישראל, ובקצתם
 כתוב 'דלא למספד', היינו שתיקנו שאסור לספוד ולהתאבל בהם. ספר זה מצוי בדינו.
 || לפניו אסור - ביום שלפניו אסור, שמקזימים באיסור לספוד. || דלא להתענאה
 בהון - בימים שכתוב בהם 'דלא להתענאה בהון', היינו שתיקנו שלא להתענות בהם.
 שלא להפקיע השערים - שלא לייקר את המזונות בשעה שהכול מכינים להם צורכי ט
 שבת, שכשישמעו התנוונים שגזרו תענית על הגשמים יפקיעו את השערים. הלכך אין
 גזורים תענית בתחילה, אלא ביום שני, שאין בני אדם צריכים לקנות הרבה, וביתנים
 בית-דין קובעים את השער למזונות.
 ואם התחילו - כבר להתענות בתעניות שגזרו, ותענית אחת חלה באחד מימים הללו. י
 || וכן תשעה באב וכו' - אין משלימים את התענית עד הערב.

פרק שלישי

א סדר תעניות האלו האמור - ברביעה ראשונה, אבל צמחים
 ששנו מתריעין עליהם מיד. וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם
 ארבעים יום, מתריעין עליהם מיד, מפני שהיא מכת בצרת.
 ב ירדו לצמחין אבל לא ירדו לאילן, לאילן ולא לצמחים,
 לזה ולזה אבל לא לבורות ולא לשיחין ולא למערות -
 מתריעין עליהן מיד.

ג וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים, ככתובי: 'והמטרתי על-עיר
 אחת ועל-עיר אחת לא אמטיר, חלקה אחת תמטר' וגו',
 אותה העיר מתענה ומתרעת; וכל סביבותיה מתענות ולא
 מתריעות. רבי עקיבא אומר, מתריעות ולא מתענות.

ד וכן עיר שיש בה דבר או מפלת, אותה העיר מתענה ומתרעת;
 וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות. רבי עקיבא אומר:
 מתריעות ולא מתענות. איזהו דבר? עיר המוציאה חמש
 מאות רגלי, ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר
 זה, הרי זה דבר; פחות מכאן אין זה דבר.

ה על אלו מתריעין בכל מקום: על השדפון ועל הירקון, על

א האמור - בפרק א', ד-ו. || ברביעה ראשונה - אינו נוהג אלא כשלא התחילו
 הגשמים לירד בעונתם, היינו בחודש מרחשוון. הגשם קרוי רביעה על שם שהוא
 מפרה את הקרקע. || ששנו - שנשתנה מראיהם לרע. || מתריעין וכו' - מתענים
 ותוקעים בשופרות מיד, כמו שנוהגים בתעניות האחרונות (א', ו). || שפסקו -
 כשפסקו.

ב לצמחין - מעט מעט, בנחת. || לאילן - בשטף גדול, שכך הם מועילים לאילן.
 || לא לבורות וכו' - לא כוי שיספיקו למלא הבורות, שכונסים בהם מים לכל
 ימות השנה.

ג מתענות - להשתחף בצרת העיר השכנה. || ר' עקיבא אומר מתריעות -
 לעורר רחמי שמים, כמו בראש-השנה.

ד מפולת - שבתיה נופלים מחמת הוועה (רעידת האדמה), או מסיבה כיוצא בה.
 || המוציאה וכו' רגלי - המוציאה יוצאי צבא (ר' חננאל ואוצר הגאונים).

ה מתריעין בכל מקום - תוקעים ומתענים לא בסביבות העיר בלבד, אלא גם במקומות
 הרחוקים, שאפשר לצרה שתיגע אליהם, כמעשה אשקלון ועבר-הירדן שבמשנה ו'.

הארבה ועל החסיל ועל חיה רעה ועל החרב. מתריעין
 עליהם, מפני שהיא מכה מהלכת.

מעשה שירדו זקנים מירושלם לעריהם, וגזרו תענית על ו
 שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון. ועוד גזרו תענית על
 שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן. רבי יוסי אומר:
 לא על שאכלו אלא על שנראו.

על אלו מתריעין בשבת: על עיר שהקיפוה גוים או נהר, ז
 ועל ספינה המטרפת בים. רבי יוסי אומר: לעזרה ולא
 לצעקה. שמעון התימני אומר: אף על הדבר. ולא הודו לו
 חכמים.

על כל צרה שלא תבא על הצבור, מתריעין עליה; חוץ ח
 מרב גשמים. מעשה שאמרו לו [לחוני המעגל]: התפלל שירדו
 גשמים. אמר להם: צאו והכניסו תנורי פסחים, בשביל שלא
 ימוקו. התפלל, ולא ירדו גשמים. מה עשה? ענ עונה ועמד
 בתוכה, ואמר לפניו: רבונו של עולם, בניך שמו פניהם עלי,
 שאני כבן בית לפניך. נשבע אני בשמך הגדול שאיני זו מכאן,
 עד שתרחם על בניך. התחילו הגשמים מנטפין. אומר: לא

natsonzi

15
 back to
 rain
 should come (st
 1482 as terrifying

|| על השדפון וכו' ועל החסיל - (מין ארבה), מכות תבואה הנזכרות כאחת
 בתפילת שלמה במלכים א ח', לו. || ועל חיה רעה ועל החרב - נזכרות בויקרא
 כ"ו, ו: והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבור בארצכם. ולפני כן כתוב:
 ונתתי גשימכם בעתם ונתנה הארץ יכולה וגוי (ועי' במלכים א ח', שם). || מהלכת -
 מתפשטת ממקום למקום.

כמלא פי תנור שדפון - תבואה שדופה כשיעור הראוי לעשות ממנה עיסה למלא
 את פי התנור. || באשקלון - עיר נמל הסמוכה לגבולה הדרומי של ארץ-ישראל
 (עי' גיטין א', ב).

ז שהקיפוה גוים - ששמו עליה מצור. || או נהר - ויש לחוש שישטפה.

ח המטרפת - המתנוגדת ומשתברת. || לעזרה - תוקעים שיחושו אנשים לעזרה.
 || לא לצעקה - לשם תפילה. || על הדבר - מתריעים בשבת. || הודו - הסכימו.

ה לא תבא - כינוי במקום: שתבוא. || מרוב גשמים - כשהם יורדים יותר
 מן הצורך. || תנורי פסחים - שהיו של חרס, והיו עומדים בחצרות וצולים בהם
 קרבנות הפסח. || שלא ימוקו - שלא יתמססו בגשמים, שבתוח היה שהישמע

כך שאֵלתי, אֵלֵא גִשְׁמֵי בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת. הַתְּחִילוּ לִירֵד בְּזַעַף. אָמַר: לֹא כִּף שֶׁאֵלתי, אֵלֵא גִשְׁמֵי רְצוֹן, בְּרָכָה וּבְדָבָה. יִרְדוּ כְּתַקְנוֹן, עַד שֶׁיֵּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִירוּשָׁלַם לְהַר הַבַּיִת מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים. בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ: 'כִּשֵׁם שֶׁהַתְּפִלָּה עָלֵיהֶם שִׁיָּרְדוּ, כִּף הַתְּפִלָּה שֶׁיִּלְכוּ לָהֶן. אָמַר לָהֶן: 'צֵאוּ וּרְאוּ, אִם נִמְחַת אָבֹן הַטּוֹעִים'. שָׁלַח לוֹ שְׁמַעוֹן בֶּן שֵׁטַח: אֲלֵמָּלֵא חוֹנֵי אֶתְּהָ, גּוֹזְרֵי עֲלֵיךָ נְדוּי. אָבֵל מָה אַעֲשֶׂה לָּךְ, שֶׁאֶתְהָ מִתְחַטֵּא לְפָנֵי הַמָּקוֹם וְעוֹשֶׂה לָּךְ רְצוֹנָךְ כִּבֵּן שֶׁהוּא מִתְחַטֵּא עַל אָבִיו וְעוֹשֶׂה לוֹ מְשִׁלֵי כֶּה, כֶּה יוֹלְדֶתְךָ. יוֹלְדֶתְךָ.

ט הָיוּ מִתְעַנִּין וְיָרְדוּ לָהֶם גִּשְׁמִים קִדְּם הַגִּזְץ הַחֲמָה, לֹא יִשְׁלִימוּ; לְאַחַר הַגִּזְץ הַחֲמָה, יִשְׁלִימוּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: קִדְּם חֲצוֹת לֹא יִשְׁלִימוּ, לְאַחַר חֲצוֹת יִשְׁלִימוּ. מַעֲשֶׂה שֶׁגִּזְרוּ תַעֲנִית בְּלוּד, וְיָרְדוּ לָהֶם גִּשְׁמִים קִדְּם חֲצוֹת. אָמַר לָהֶם רַבִּי טַרְפוֹן: 'צֵאוּ וְאָכְלוּ וְשִׁתוּ וְעָשׂוּ יוֹם טוֹב'. וַיֵּצְאוּ וְאָכְלוּ וְשִׁתוּ וְעָשׂוּ יוֹם טוֹב, וּבָאוּ בֵּין הָעֶרְבִים וְקָרְאוּ הַלֵּל הַגָּדוֹל.

תפילתו. || עג עוגה — חג עיגול בקרקע. || גשמי בורות וכו' — גשמים מרובים שיהא בהם כדי למלא את הבורות. || להר הבית — שהוא גבוה, לפי שהמקומות הנמוכים נשטפו מרוב גשמים. ובירושלמי מפורשי, שהרהבית היה מקורה. || נמוחת אבן הטועים — נמחתה ונימוקה האבן הגדולה שבירושלים, שעליה היו מכריזים על האבדות (עי' ירושלמי, ובבלי בבא מציעא כ"ח, ב). ואמר דרך גוזמא: כל זמן שלא נמחתה, אינני מתפלל שיפסקו הגשמים. || מתחטא — מתפנק, מתנהג דרך קרבה יתרה. || המקום — הקדוש ברוך הוא. || אמר להם ר' טרפון — שהיה יושב בלוד. || הלל הגדול — תהילים קל"ו (תוספתא).

פרק רביעי

בְּשִׁלְשָׁה פְּרָקִים בַּשָּׁנָה הַפְּהַנִּים נוֹשְׂאִין אֶת פְּפִיָּהֶן אַרְבַּע פַּעַמִּים בַּיּוֹם — בַּשַּׁחֲרִית, בַּמוֹסֵף וּבַמְנַחָה וּבַנְּעִילָת שְׁעָרִים: א=אין ואי 2/3

ב אֵלּוּ הֵן הַמַּעֲמָדוֹת? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: 'צוּ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ בְּאֲלֵהֶם אֶת-קַרְבְּנֵי לַחֲמִי'; וְכִי הֵיאָךְ קַרְבְּנוֹ שֶׁלְאַדָּם קָרַב, וְהוּא אֵינּוּ עוֹמֵד עַל גַּבָּיו? הַתְּקִינוּ הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים עֲשָׂרִים וְאַרְבַּעַה מִשְׁמֵרוֹת; עַל כָּל מִשְׁמֵר וּמִשְׁמֵר הָיָה מַעֲמֵד בִּירוּשָׁלַם שֶׁלְכַהֲנָיִם, שֶׁלְלוֹיִם וְשֶׁלִּישְׂרָאֵלִים. הַגִּיַע זְמַן הַמִּשְׁמֵר לַעֲלוֹת, כִּהְנִיּוּ וּלְוִיֵּי עוֹלָיִם לִירוּשָׁלַם, וַיִּשְׂרָאֵל שֶׁבָאוּתוֹ הַמִּשְׁמֵר מִתְכַּנְּסִין לְעַרְיָהֶן וּקוֹרְאִין בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית.

וְאֲנָשֵׁי הַמַּעֲמָד הָיוּ מִתְעַנִּין אַרְבַּעַה יָמִים בַּשָּׁבוּעַ, מִיּוֹם שְׁנֵי וָעֵד יוֹם חֲמִישִׁי; וְלֹא הָיוּ מִתְעַנִּין עֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי כְבוֹד

א נושאים את כפיהן — שמכריזים את העם בנשיאת כפיהם, בברכת 'מודים' שבתפילה. || ובנעילת שערים — בתפילה שמתפללים סמוך לחשיכה, שהוא זמן נעילת שערי ההיכל במקדש. ובירושלמי אמרו גם פירוש אחר: בנעילת שערי שמים, כלומר שנעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה (רמב"ם הלכות תפילה א, ז). || בתעניות — אלו הם שלושת הפרקים: בתעניות של ציבור, כגון אלה ששינונו למעלה שגזורים אותן על הגשמים. || ובמעמדות — בתפילות של אנשי המשמר ואנשי המעמד, כמפורש להלן.

ב אלו הן המעמדות — מה הן המעמדות? ומה טעם הותקנו? || היאך קרבנו שלאדם קרב וכו' — שנאמר שם: תשמרו להקריב לי, והיאך כל ישראל יכולים לשמור על קרבן התמיד הקרב בשבילם, והם אינם עומדים שם? || הנביאים הראשונים — עי' דברי הימים א כ"ד. || משמרות — של כוהנים לוויים וישראלים (עי' ב, ו). || מעמד בירושלם וכו' — שהיו יושבים בירושלים ועומדים על הקרבנות. והמעמד הוא חבורה של כוהנים ולוויים שלא עבדו במקדש ושל ישראלים. ויש מפרשים שאנשי המעמד לא היו אלא ישראלים בלבד, והכוהנים והלוויים הנזכרים כאן הם אנשי המשמר בעבודתם, בשירם ובזמרים. || עולים לירושלם — כל כוהני המשמר היכולים לעלות היו עולים, וכן כל לוויי המשמר. || שבאונו המשמר — הכולל כל אנשי המשמר, בין אלה היושבים בעריהם ולא עלו לירושלים למעמד ובין אנשי המעמד שבירושלים. || מתכנסין לעריהן — הגירסה הנכונה היא: בעריהן, כלומר אנשי המעמד במקדש שבירושלים ואנשי המשמר בבתי כנסיות שבעריהם. || במעשה בראשית — מפורש במשנה ג.

וְאֲנָשֵׁי הַמַּעֲמָד וְכו' — עי' יומות' היא תוספת מזמן מאוחר ואינה נמצאת בכתבי

השבת, ולא באחד בשבת, כדי שלא יצאו ממנוחה וענג ליגיעה ותענית וימותו. ביום הראשון: 'בראשית' ויהי רקיע; בשני: 'יהי רקיע' ו'קווי המים'; בשלישי: 'קווי המים' ו'יהי מארת'; ברביעי: 'יהי מארת' ו'ישרצו המים'; בחמישי: 'ישרצו המים' ו'תוצא הארץ'; בששי: 'תוצא הארץ, ויכלו השמים'. פרשה גדולה - קורין אותה בשנים, והקטנה - ביחיד, בשחרית ובמוסף. ובמנחה נכנסין וקורין על פיהו, כקורין את שמע. ערב שבת במנחה לא היו נכנסין, מפני כבוד השבת.

ד כל יום שיש בו הלל, אין בו מעמד בשחרית; קרבן מוסף - אין בו בנעילה; קרבן עצים - אין בו במנחה; דברי רבי עקיבא. אמר לו בן עזאי: 'כך היה רבי יהושע שונה: קרבן מוסף - אין בו במנחה, קרבן עצים - אין בו בנעילה'. חזר רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי.

היד ולא בירושלמי. || ביום הראשון וכו' - היו אנשי המשמר (והמעמד) קוראים במעשה בראשית שתי פרשיות אלו בבראשית א, מפסוק א עד ח. וכן כולם. || פרשה גדולה - כל שיש בה יותר משלושה פסוקים, שהיחיד צריך לקרוא (עי' מגילה ד, ד). || בשנים - בשני אנשים. || ביחיד - ומתוך שבקריאת כל יום היתה פרשה גדולה ופרשה קטנה, נמצא שלושה אנשים היו עולים לקרוא בתורה כל יום. || ובמנחה וכו' - אבל במנחה נכנסים לתפילה ולקריאה, וקוראים את הפרשה מבראשית, כדרך שקוראים את פרשת 'שמע' על פה, ולא מתוך הספר. || כבוד השבת - כדי שיסיקו להכין צורכי שבת (ועי' ב, ז).

ד שיש בו הלל - שקורים בו כל מזמורי הלל (תהילים ק"ג-ק"ח), כגון חנוכה. || אין בו מעמד בשחרית - אין נכנסים בתפילת שחרית לקרוא בפרשת מעשה בראשית. || קרבן מוסף - יום שיש בו קרבן מוסף, כגון ראש-חודש. || אין בו - מעמד, לקרוא בפרשת מעשה-בראשית. || בנעילה - ופירושו בגמרא, שכלשכך שלא היה מעמד במוסף עצמו ובמנחה. || קרבן עצים - הוא הבאת עצים למזבח (להלן משנה ה), ויום שמביאים בו עצים היו עושים אותו כיום-טוב. || במנחה - אבל יש בו מעמד בנעילה. || קרבן מוסף אין וכו' - וכלשכך שאין בו מעמד במוסף עצמו, אבל יש בו מעמד בנעילה. || בנעילה - אבל יש בו מעמד במנחה, ויש מפרשים שכלשכך שאין בו מעמד במנחה. || חזר ר' עקיבא וכו' - חזר ר' עקיבא מדעתו וקיבל את דברי בר-עזאי.

זמן עצי כהנים והעם תשעה: באחד בניסן - בני ארח בן יהודה; בעשרים בתמוז - בני דוד בן יהודה; בתשעה באב - בני פרעש בן יהודה; בשבעה בו - בני יונדב בן רכב; בעשרה בו - בני סנאה בן בנימין; בתשעה עשר בו - בני זתוא בן יהודה, ועמהם כהנים ולוים וכל מי שטעה בשבטו, ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות; בעשרים בו - בני פחת מואב בן יהודה; בעשרים באלול - בני עדין בן יהודה; באחד בטבת שבו בני פרעש שניה. באחד בטבת לא היה בו מעמד, שהיה בו הלל, וקרפן מוסף וקרפן עצים.

חמשה דברים ארעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והבקעה העיר, ושרף אפסטמוס את התורה, והעמיד

זמן עצי כהנים וכו' - תשעה זמנים הם הקבועים לכמה משפחות להביא עצים למזבח, והם היו כורתים ומביאים אותם למערכת האש. עצים אלו נקראים 'עצי כוהנים והעם', על פי המקרא: הגורלות הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלויים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבותינו לעתים מוזמנים שנה בשנה לבער על מזבח ה' אלהינו וגו' (נחמיה י', לה). ובברייתא מפורש: כשעלו בני הגולה (מבבל) לא מצאו עצים בלשכה ועמדו (משפחות) אלו והתנדבו משלהם, וכך התנו נביאים שביניהם, שאפילו לשכה מלאה עצים, יהיו אלו מתנדבים משלהם ולא יהיה קרבן קרב אלא משלהם תחילה. || בני ארח - נזכרים במשפחות של שבי הגולה בעזרא ב, ה ובנחמיה ז, י. || בני פרעוש - עזרא ב, ג; נחמיה ז, ח. || בני יונדב - עיין ירמיה ל"ה. || בני סנאה - עזרא ב, לה; נחמיה ז, לח. || בני זתוא - עזרא ב, ח; נחמיה ז, יג. || מי שטעה בשבטו - ולא ידע לאיזה שבט הוא שייך, לבני סנאה משבט בנימין או למשפחה ממשפחות שבט יהודה, הרי הוא מתחבר לבני זתוא. || ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות - אף הם מביאים עם בני זתוא, ובברייתא (בתלמודים) ניתן טעם לשמות אלו. || בני פחת מואב - עזרא ב, ו; נחמיה ז, יא. || בני עדין - עזרא ב, טו; נחמיה ז, כ. || בני פרעוש שניה - הביאו עצים פעם שנייה, שכבר הביאו בחמישה באב. || באחד בטבת - שחנוכה חלה בו לעולם. || לא היה בו מעמד וכו' - בכלל, שההלל השלם של חנוכה דוחה את המעמד בשחרית, וקרבן מוסף של ראש-חודש וקרבן עצים דוחים את שאר המעמדות. נשתברו הלוחות - עלייך משה, שמות ל"ב, יט. || ובטל התמיד - בימי חורבן הבית השני, שלא היו להם כבשים. || והובקעה העיר - ירושלים, בחורבן השני, אבל בראשון כתוב: 'בחדש הרביעי בתשעה לחדש וגו' ותבקע העיר' (ירמיה ג"ב, ו-ז). || אפסטמוס - זמנו אינו ידוע. || והעמיד - אפסטמוס. והירושלמי

cryptic historical references

צֶלֶם בְּהִיכָל. בְּתִשְׁעָה בָּאָב נִגְזַר עַל אֲבוֹתֵינוּ שְׁלֹא יִכְנָסוּ
לְאָרֶץ, וְחָרַב הַבַּיִת בְּרֵאשׁוֹנָה וּבִשְׁנֵינָה, וְנִלְכְּדָה בְּתַר, וְנִחְרְשָׁה
הָעִיר. מִשְׁנֹכְנֵס אָב מִמַּעֲטִין בְּשִׁמְחָה.

ו שַׁבַּת שְׁחַל תִּשְׁעָה בָּאָב לְהִיּוֹת בְּתוֹכָהּ אֲסוּר מִלְּסַפֵּר וּמִלְּכַבֵּס;
וּבְחֲמִישֵׁי מִתְרִין מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבַּת. עָרַב תִּשְׁעָה בָּאָב לֹא
יֵאכַל אָדָם שְׁנֵי תְּבִשִׁילִין, לֹא יֵאכַל בֶּשֶׂר וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן. רַבֵּן
שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: יִשְׁנֶה. רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב בְּכַפֵּי־
הַמַּטָּה; וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֻכְמִים.

ח אָמַר רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל
כַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּאָב וְכִיּוֹם הַכַּפּוּרִים, שֶׁבָּהֶן בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם
יוֹצְאוֹת בְּכַלֵּי לֶבֶן שְׂאוּלִין, שְׁלֹא לְבִישׁ אֶת מִי שְׂאִין לוֹ; כֹּל
הַפְּלִים טְעוּנִין טְבִילָה. וּבְנוֹת יְרוּשָׁלַם יוֹצְאוֹת וְחוֹלוֹת
בְּכַרְמִים. וּמָה הָיוּ אוֹמְרוֹת? בַּחּוֹר, שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה, מָה
אֲתָה בּוֹרֵר לָךְ. אֵל תִּתֵּן עֵינֶיךָ בְּנוֹי, תֵּן עֵינֶיךָ בְּמִשְׁפַּחָה:
שְׂקָר הַחֵן וְהַכֵּל הַיָּפִי, אִשָּׁה יִרְאֵת ה' הִיא תִתְהַלֵּל; וְאוֹמְרִים:
'תְּנוּ-לָהּ מִפְּרֵי יָדֶיהָ, וַיִּתְּלוּהָ בְּשַׁעֲרֵים מַעֲשִׂיהָ'. וְכֵן הוּא

משלי
לא ל
שם
לא

מביא הגירסה: והועמד, והוא מפרשה: צלמו של מנשה (עי' מלכים ב כ"א ז).
|| נגזר על אבותינו — במדבר י"ד, כט. || בראשונה — הציתוהו האויבים
בתשיעי ונשרף בעשירי (ירמיה נ"ב, יב—יג).

ז שבת — שבוע. || אסור וכו' — עד לאחר תשעה-באב. || ובחמישי — כשחל
תשעה-באב בערב-שבת. ועי' למעלה ב' ה. || לא יאכל בשר — אפילו תבשיל אהה.
|| ישנה — ממנהגה, היה רגיל לאכול שני תבשילים, יאכל בערב תשעה-באב אהה,
לאכול בשר הרבה, יאכל מעט. || בכפיית המטה — לכפות את המיטה ולהפכה על
פיה, כמו באבלות. || ולא הודו — לא הסכימו.

ח כחמשה עשר באב — עי' למעלה משנה ה. ובתלמוד נתנו כמה טעמים ליום-טוב זה.
|| שאולין — אפילו אלו שהיו להן בגדי לבן משלהן, היו שואלות מחברותיהן
ולובשות. || טבילה — קודם ללבישה, שמא הם טמאים. || וחולות — רוקדות
במחלות. || תן עיניך במשפחה — כך אמרו המיוחסות. || שקר החן וכו' —
מכאן עד חיבת מעשיה חסר בכתבי היד. ובברייתא נאמר: יפיפיות שבהן מה היו
אומרות תנו עיניכם ליופי, שאין האשה אלא ליופי. מיוחסות שבהן מה היו אומרות
תנו עיניכם למשפחה, לפי שאין האשה אלא לבנים. מכוונות שבהן מה היו אומרות

אוֹמְרִים: 'צְאִינָה וּרְאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמִלְךְּ שְׁלֹמֹה, בְּעֶטְרָה שִׁירֵי
שְׁעֵרָה-לוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שְׂמֻחַת לְבוֹ'; 'בְּיוֹם
חֲתֻנָּתוֹ' — זו מִתֵּן תּוֹרָה, 'וּבְיוֹם שְׂמֻחַת לְבוֹ' — זֶה בְּנִין בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ, שִׁיבְנָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. אָמֵן.

קחו מקחכם לשם שמים וכו'. || וכן הוא אומר וכו' — נוסף כאן, כדי לסיים
בטובה ובנחמה.